

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՊԱՐՏԱԴԻՐ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԿԱՏԱՐՈՂ՝ ԵՐԵՎԱՆԻ 31 ՀԻՄՆԱԿԱՆԴՊՐՈՑԻ
ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՅԻ ԿԱՐԻՆԵ ՂԱԶԱՐՅԱՆ
ԴԱՍԱԽՈՍ՝ ԱՇՈՏ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ-2022

ԼԵՈՅԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՄԱՐ 65 ԴՊՐՈՑ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն-----	3
1. Հասկացություն էկոլոգիայի մասին, նպատակը և խնդիրները-----	6
2. էկոլոգիական դաստիարակությունը որպես մարդու համակողմանի զարգացման բաղադրամաս-----	9
3. էկոլոգիական վարքագծի դրսևորումները դպրոցականների մոտ-----	16
Եզրակացություն-----	20
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	21

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

«Բնությունը կատակներ չի ճանաչում, նա միշտ արդարացի է
Միշտ լուրջ է, միշտ խիստ է,
Նա միշտ ճշմարտացիա է,
Սխալները և մոլորությունները մարդկանցից են բխում»

Գյոթե

Մարդը բնության գավակն է, ապրում է բնության մեջ և բնության միջոցներով: Այդ իսկ պատճառով բնության անաղարտությունը, մանավանդ մեր օրերում, չի կարող չմտահոգել մարդկությանը: Մարդը իր ողջ կյանքի ընթացքում մշակում և զարգացնում է բնության բարիքները, օգտվելով նրանցից: Ինչպես մարդու կյանքն է հարատև, այնպես էլ բնության կյանքը: Մարդը գնալով ավելի ու ավելի է թափանցում բնության գաղտնիքների մեջ հայտնագործում է բնության օրենքներն ու օրինաչափությունները և դրա շնորհիվ ստեղծում բազմապիսի նորանոր արժեքներ, որոնք թեթևացնում են նրա վիճակը, բարելավում կենսամակարդակը, զարգացնում ենմտածելակերպը: Մարդու աշխատանքային գործունեության հետևանքով շրջակա միջավայրը կարող է խաթարվել երկու դեպքում.

ա) երբ մարդը բնությունից կորզում և օգտագործում է ոչ այնքան, որքան կարելի է, և ոչ այնտեղ,որտեղ կարելի է,

բ) Երբ մարդը բնությանն է վերադարձնում արտադրության այնքան թափոններ և այնքան քանակով, որ բնությունը չի հասցնում «մարսել», այսինքն չի կարողանում ինքնամաքրվել: Երկու դեպքում էլ տեղի է ունենում էկոլոգիական ճգնաժամ, ապա նաև աղետ: Շրջակա միջավայրի պահպանությանը մասնակցություն պետք է ունենան դպրոցը, ընտանիքը և ողջ հասարակությունը: Այս գործում մեծ է հատկապես դպրոցի դերը, քանի որ այստեղ է իրագործվում կազմակերպված, պլանավորված դաստիարակությունը:

Արդիականությունը: Ժամանակակից գիտության տեսակետից ներկայումս քաղաքակրթությունը ընտրության առջև է կանգնած՝ վերահաս գլոբալ աղետ՝ որպես հետևանք շրջակա միջավայրի վրա մարդու ազդեցության աճող հեղեղի ավանդական ուղու պահպանման միտումների պարագայում կամ վերակողմնորոշում դեպի զարգացման նոր ուղիներ: Մարդկության գործունեությունը հսկայական ու հաճախ անուղղելի վնաս է հասցնում շրջակա միջավայրին և կենսականորեն կարևոր ռեսուրսներին: Եթե հսկողության տակ չվերցնել մեր ամենօրյա գործողություններից շատերը, ապա նրանք սպառնալիքի տակ կվերցնեն ապագան և կարող են այնքան փոխել կենդանի աշխարհը, որ այն ընդունակ չի լինի պահպանել կյանքը: Ներկայումս առավել արդիական է դարձել մարդու և բնության փոխազդեցության, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի վրա մարդկային հասարակության ազդեցության էկոլոգիական խնդիրը: Սպասվող էկոլոգիակ անաղետի համատեքստում էկոլոգիական կրթությունը մեծ նշանակություն ունի: Բնության պահպանության գիտական հիմքը ներառում է բնական և հումանիտար գիտությունների տարբեր ոլորտներ, որոնց մեջ հիմնական տեղն է զբաղեցնում էկոլոգիան, որն իր հերթին սերտորեն կապված է այլ կենսաբանական և աշխարհագրական գիտությունների հետ: Ներկայումս ինչպես գիտք բնապահպանական կրթության ոլորտում նկատվում են նոր միտումներ և խնդիրներ՝ վկայելով այն որակապես նոր մակարդակի հասնելու անհրաժեշտության մասին: Ավելի ու ավելի ակնհայտ է դառնում հակասությունը այն պահանջներին, որոնք մարդուն պարտադրում է բնապահպանական աղետների դարաշրջանը և նոր սերնդի բնապահպանական կրթության իրական մակարդակը:

Նպատակը:

Սովորողների մոտ բնության, նրա հարստության, շրջակա միջավայրի նկատմամբ խնայողական և հոգատար վերաբերմունքի ձևավորում: Անձի ակտիվ կենսադիրքի մշակում, որը դրսևորվում է բնության նկատմամբ գիտակցական վերաբերմունքի մեջ, որպես ամենօրյա վարքի կանոն:

Խնդիրները:

- Հիմնախնդրին նվիրված գիտական գրականության, մեթոդաբանական, հայեցակարգային մոտեցումների վերլուծության հիման վրա բացահայտել հիմնական դպրոցում սովորողների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության օրինաչափություններն ու առանձնահատկությունները,
- Մշակել հարցաթերթիկներ և առաջադրանքներ, ստացված տվյալների հիման վրա վերլուծել հիմնական դպրոցում սովորողների էկոլոգիական գործունեության դրդապատճառների, արժեքային կողմնորոշումների, էկոլոգիական կոմպետենտության ձևավորվածության առկա վիճակը, սահմանել մակարդակները ,
- Բացահայտել և փորձարարությամբ հիմնավորել բնագիտական առարկաների ուսուցման գործընթացում սովորողների էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումների, էկոլոգիական կոմպետենտության, աղետներին դիմակայելու կարողությունների ձևավորման մանկավարժական պայմանները,
- Մշակել և գիտափորձով հիմնավորել դպրոցականների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության գործընթացի արդյունավետ իրականացման մանկավարժական մոդել:

Հաշվի առնելով տնտեսական զարգացման թռիչքային աճի տեմպերը, բնապահպանական կրթությունը պետք է սկսել փոքր տարիքից, քանի որ այս պահին ձեռք բերված գիտելիքները կարող են վերածվել ապագայում ամուր համոզմունքների: Դպրոցական տարիքում երեխայի անհատականության զարգացման համար մեծ նշանակություն ունի ճանաչել բնությունը, սիրել բնությունը և իրականացնել գիտելիքների ձեռքբերման տարբեր ուղիներ և կատարել բնապահպանական դաստիարակության աշխատանքներ:

1. Հասկացություն էկոլոգիայի մասին

*Բնությունը մեզ օժտել է բանականությամբ,
որպեսզի մենք փորձենք ողջ կյանքի ընթացքում
կռահել նրա հանելուկները:*

Էկոլոգիան գիտություն է օրգանիզմների, նրանց համակեցությունների և շրջակա միջավայրի փոխհարաբերությունների մասին:

Էկոլոգիա բառը առաջացել է հունարեն օյկոս, որը նշանակում է տուն կամ կացարան, լոգոս՝ գիտություն բառերից, այսինքն գիտություն տան մասին:

Էկոլոգիա տերմինը առաջին անգամ 1866թ.առաջարկել է գերմանացի կենսաբան է.Հեկկելը:Նա այդ գիտությանը տվել է հետևյալ սահմանումը. **Էկոլոգիան գիտություն է օրգանիզմների և միջավայրի պայմանների միջև գոյություն ունեցող փոխազդեցությունների մասին:** Այն ձևավորվել է որպես կենսաբանության ենթաձյուղ, մտնում է կենսաբանական գիտությունների համակարգի մեջ և ուսումնասիրում է միջավայրի ու դրանում կատարվող փոփոխությունների ազդեցությունը կենդանի օրգանիզմների վրա:

<<Էկոլոգիան>> օգտագործվում է այլ, ավելի լայն իմաստով ևս: Ղա գիտության տարբեր ճյուղերի՝ կենսաբանություն, աշխարհագրություն, ֆիզիկա, քիմիա առարկաների ձևավորված մի համալիր ուղղություն է, որը զբաղվում է բնական և աշխարհագրական միջավայրում մարդու հասարակական գործունեությամբ:

Այն գիտություն է նաև մարդկային հասարակության ու շրջակա բնական միջավայրի համատեղ զարգացման մասին. ուսումնասիրում է շրջակա բնական միջավայրի կայունացման ու կարգավորման կենսահարույց մեխանիզմները և կյանքի կայունությունն ապահովող գործոնները:

Մարդկային հասարակությունը իր զարգացման ներկա փուլում բախվել է էկոլոգիական գլոբալ խնդիրների հետ: Շատ փիլիսոփաներ, գիտնականներ, քաղաքագետներ, իրենց աշխատություններում վերլուծում են պատճառները և ելք են որոնում էկոլոգիական ճկնաժամից դուրս գալու համար (Վ. Հեսլի «Փիլիսոփայությունը և էկոլոգիան», Ն.Ֆ. Ռեյմերս, «Մարդկության կենդանի մնալու հույսերը» և այլն):

Մարդկանց վերաբերմունքը բնապահպանական խնդիրների լուծման համար բավարար չէ բնօգտագործման գործընթացների իրավական և տնտեսական կարգավորումներով, այլ անհրաժեշտ է մարդկային գործունեության մեջ նոր ռազմավարական արժեքա-նորմատիվային հարաբերությունների յուրացում, որը հնարավորություն է ստեղծում էկոլոգիական աշխարհայացքի ձևավորման համար:

Ներկա ժամանակում գնալով խորանում են ինչպես գլոբալ, այնպես էլ տարածաշրջանային և տեղային բնապահպանական հիմնախնդիրները, որոնք արտահայտվում են հասարակության և բնության կապերի համակարգում հակասությունների սնմամբ:

Մի շարք գիտնականներ (Վ.Ա. Կոպտյուգ, Ի.Դ. Լապտեև, Ն.Դ.Ռեյմերս) էկոլոգիական հիմնախնդիրներն են համարում՝

1. կենսոլորտային կենսաբազմազանության կրճատումը,
2. մարդկանց առողջական վիճակի վատացումը,
3. շրջակա միջավայրի աղտոտումը արդյունաբերական թափոններով, լրացուցիչ էներգիայով և տեղեկատվությամբ,
4. կենսոլորտի կենսաբազմազանության կրճատումը:

Նշված հիմնախնդիրները չեն կարող շրջանցել կրթության ոլորտը: Դիտարկելով մարդու էկոլոգիական աշխարհայացքի և էկոլոգիական մշակույթի խնդիրը՝ մենք անցնում ենք նրա հոգևոր ներաշխարհը, ներխուժում նրա՝ հասարակության հետ ունեցած հարաբերությունների ոլորտը, ընդհարվում նրա պարտականությանը՝ նրա այսօրվա իր վարքագիծը ստորադասելով ապագա սերունդների ապահովման խնդիրը:

Էկոլոգիական դաստիարակության նպատակը կարելի է դիտարկել տարբեր տեսանկյուններից՝

- ա) սոցիալական, որն արտահայտում է հասարակության պահանջը դաստիարակության նկատմամբ,
- բ) անհատական-անձնային, որին հասնելու համար կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում անձի էկոլոգիական գիտակցության էկոկենտրոն տեսակը, էկոլոգիական մտածողության և էկոլոգիական պատասխանատվության ձևավորումը:

Էկոլոգիական դաստիարակությունը մանկավարժական գործընթացի մի մասն է, և նրա համալիր բնույթից էլ բխում են նրա հիմնախնդիրները.

- <<մարդ-հասարակություն-բնություն>> ամբողջական համակարգի նկատմամբ դպրոցականների անհատական վերաբերմունքի, բնության հետ շփվելու պահանջմունքի, պատասխանատվության և էկոլոգիական աշխարհայացքի ձևավորում,
- նրանց անձնական մասնակցությունը այդ համակարգի գործունեությանը,
- էկոլոգիական գիտակցության և էկոլոգիական կուլտուրայի ձևավորում, բնության հետ հարաբերությունների կարգավորում,
- բնապահպանական գործունեության դրդապատճառների և դիրքորոշումների ձևավորում ուղղված բնության բազմակողմանի արժեքների գիտակցմանը,
- բնության խնայողության անհրաժեշտության համոզմունքների ձևավորում,
- իր և ուրիշների առողջության՝ որպես հասարակական արժեքի պահպանման նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքի ձևավորում,
- էկոլոգիական իրադրության ամբողջական պատճառահետևանքային վերլուծություն,
- էկոլոգիական գաղափարների քարոզչություն,
- շրջակա միջավայրի գեղագիտական ընկալում և գնահատում:

Դպրոցականների էկոլոգիական դաստիարակության գործընթացն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել նրա առանձնահատկությունները.

ա) բազմատեսանկյունությունը

բ) համալիրությունը

գ) անձնային-անհատական բնույթը:

Այսպիսով էկոլոգիական դաստիարակությունն ուղղված է դպրոցականների մեջ բնության, շրջակա միջավայրի մասին հասկացությունների ձևավորմանը, գիտելիքների հարստացմանը, բնության հետ ներդաշնակվելու ձգտման որակների դաստիարակման, դա էլ իր հերթին հարստացում և ապահովում է ընդհանուր դաստիարակության ողջ գործընթացը: Այն պետք է իրականացնել սկսած վաղ մանկական տարիքից՝ ընտանիքում, նախակրթական հաստատություններում, հանրակրթական դպրոցներում և արտադպրոցական հիմնարկներում:

Դպրոցականների էկոլոգիական դաստիարակության իրականացման առաջնային գործոնը էկոլոգիական կրթությունն է, որը տրվում է ուսումնական արարկանների՝ բնագիտության, բուսաբանության, կենսաբանության, աշխարհագրության, գրականության և այլ առարկաների միջոցով:

Երկրորդ գործոնը՝ բնության, շրջակա միջավայրի ուսումնասիրման բնապահպանական հատուկ խմբերում և ընկերություններում:

2. Էկոլոգիական դաստիարակությունը, որպես մարդու համակողմանի զարգացման բաղադրամաս

Մենք պետք է սովորենք բնության հետ ապրել ներդաշնակ դա է ժամանակի պատվիրանը :

Էկոլոգիական դաստիարակությունն ու կրթությունը անհատի ձևավորման կարևորագույն բաղադրամասն են, որով անձը դաստիարակվում է շրջակա միջավայրի նկատմամբ ունեցած ճիշտ վերաբերմունքի պահանջներով: Հատկապես մեր ժամանակներում հսկայական նշանակություն է ստանում աճող սերնդին բնության, շրջակա միջավայրի պահպանման, խելացի օգտագործման, վերարտադրման բանական նորմերով դաստիարակումը, որպեսզի ապահովվի մարդկանց կենսագործունեությունը: Էկոլոգիական դաստիարակության ու կրթության կարևոր միջոց է ուսումնական հաստատություններում ուսումնական և արտաուսումնական համալիր միջոցառումների անցկացումը բուսական ու կենդանական աշխարհի, օդային, ջրային ավազանների պահպանության գործում: Այսօր արդեն արդի ժամանակների պահանջին համապատասխան ձևավորվել է էկոլոգիական մանկավարժության գիտաձյուղը, որի տարածումը պետք է դառնա ժամանակի կարևոր գրավականը:

Յուրաքանչյուր սերունդ, կամա թե ակամա, դաստիարակվում է շրջակա միջավայրի, բնության պահպանության ու վերարտադրության, բնական հարստությունների արդյունավետ օգտագործման անհրաժեշտ գիտակցությամբ:

Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության, արժեքային կողմնորոշումների, էկոլոգիական կոմպետենտության, բնական աղետներին դիմակայելու կարողությունների ձևավորման արդյունավետությունը կբարձրանա, եթե՝

- հաշվի առնելով ներկայիս էկոլոգիական իրավիճակը և կայուն զարգացման հայեցակարգի հիմնադրույթները՝ էկոլոգիական կրթությունը դիտարկվի որպես սովորողների ընդհանուր կրթության համակարգագոյացնող տարր,
- հիմք ընդունելով հետազոտության հիմնախնդրի տեսական-մեթոդաբանական մոտեցումները՝ բացահայտվեն և հիմնավորվեն հիմնական դպրոցում սովորողների
- առաջադրվեն և հիմնավորվեն դպրոցում բնագիտական առարկաների ուսուցման գործընթացում սովորողների էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման մանկավարժական պայմանները՝ հիմք ընդունելով կոմպոնենտային, համակարգային, կայուն զարգացման, էկոմարդասիրական մոտեցումները,
- մշակվի և հիմնական դպրոցում ներդրվի սովորողների էկոլոգիական կրթության

և դաստիարակության գործընթացի արդյունավետ իրականացման մանկավարժական մոդելը:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը պայմանավորված

էմանկավարժության ոլորտում սովորողների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ժամանակակից հիմնախնդիրներին վերաբերող գիտատեսական ուսումնասիրության հարստացմամբ, հիմնական դպրոցի սովորողների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության օրինաչափությունների և առանձնահատկությունների բացահայտմամբ և այդգործընթացի կատարելագործման մանկավարժական պայմանների հիմնավորմամբ:

Հետազոտության գործնական նշանակությունն այն է, որ մեր կողմից

մշակված հիմնական դպրոցի սովորողների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության մանկավարժական մոդելը, մանկավարժական պայմանների համալիրը գործնական օգնություն կլինեն ուսուցիչներին, ինչպես նաև կնպաստեն սովորողների էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումների, էկոլոգիական կոմպետենտության և էկոբարոյական վարքի

ձևավորմանը և ուսուցման գործընթացի արդյունավետության բարձրացմանը:

Պաշտպանության են ներկայացվում հետևյալ դրույթները.

1. Կրթության համակարգի արդիականացման և կայուն զարգացման համատեքստում առաջնային են դառնում հիմնական դպրոցում կրթության բովանդակության էկոլոգիականացումը, դրա կազմակերպման նոր ձևերի, միջոցների, մեթոդների առաջադրումը, որոնք որոշակիորեն կնպաստեն «մարդ-բնություն-հասարակություն» համակարգում կայուն հավասարակշռության պահպանմանը:

2. Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության օրինաչափությունների և առանձնահատկությունների բացահայտումը կարևոր պայման է հիմնական դպրոցում սովորողների էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության գործընթացի, սովորողների էկոլոգիական գործունեության դրդապատճառների, էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումների, էկոլոգիական կոմպետենտության, աղետներին դիմակայելու կարողությունների ձևավորման արդյունավետության ապահովման համար:

3. «էկոլոգիական արժեք», «էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումներ», «էկոլոգիական կոմպետենտություն» հասկացությունների նոր ձևակերպումները.

- էկոլոգիական արժեքները՝ որպես համամարդկային արժեքային համակարգի ենթակառուցվածք, որոշում են բնության օբյեկտների և երևույթների, կենսոլորտի կայունության, բնության և հասարակության կոէվոլյուցիոն զարգացման նշանակությունը մարդու և ընդհանրապես հասարակության համար,
- էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումները բնութագրում են յուրաքանչյուր անձի, սոցիալական խմբի էկոլոգիապես անվտանգ և նպատակաուղղված գործունեությունը, էկոլոգիական արժեքների և էկոբարոյական մշակույթի ձևավորվածության աստիճանը: Հանդես գալով որպես անձի ակտիվության և վաքի կարգավորիչներ՝ էկոլոգիական արժեքային կողմնորոշումները ապահովում են անձի համար նշանակալի էկոլոգիական արժեքների և հասարակության մեջ ընդունելի նորմերի արդյունավետ հարաբերակցությունը,
- էկոլոգիական կոմպետենտությունը էկոլոգիական կրթության արդյունքն է և ենթադրում է սովորողների էկոլոգիական գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների, արժեքային կողմնորոշումների ձևավորվածության, էկոլոգիական

իրագեկվածության որոշակի մակարդակ և էկոլոգիապես նպատակահարմար գործունեությանիրականացման կարողունակություն:

1970-ական թվականներին առանձին գիտնականներ պնդում էին, որ անձի համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացումը կարելի է իրականացնել դաստիարակության ընդհանուր համակարգի երեք բաղադրամասերով. գաղափարական, բարոյական և աշխատանքային, որը իհարկե, հեռու է ճշմարտություն լինելուց: Առաջնորդվել նման կոնցեպցիայով կնշանակի. առաջին՝ աղճատել դաստիարակության բովանդակությունը, երկրորդ՝ կտրատել դաստիարակության ընդհանուր համակարգի օրինաչափ կապերը, երրորդ՝ արհեստականորեն խոչընդոտել դաստիարակության մյուս բաղադրամասերի ուղղությամբ կրթվելու, դաստիարակվելու, զարգանալու՝ դպրոցականներին ընձեռնված հնարավորությունները, չորրորդ՝ դաստիարակության նկատմամբ չունենալ համալիր մոտեցում կամ ուղղակի հրաժարվել այդ գաղափարից:

Մշտապես պետք է իմանալ, որ անձի համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացումը ենթադրում է աճող սերնդի մտավոր, բարոյական, աշխատանքային, գեղագիտական, ֆիզիկական, իրավական, տնտեսագիտական, էկոլոգիական դաստիարակություն: Որպեսզի անձը նշված ուղղություններով ունենա և զարգացվածություն, և դաստիարակվածություն, կարևոր է, որ այդ երկուսը ներդաշնակված լինեն մարդու անձի մեջ: Ահա սա է առաջատար նպատակը: Այդ են հաստատում աշխարհի առաջադեմ մանկավարժները, հոգեբանները, սոցիոլոգները, փիլիսոփաները, ընդհանրապես բոլոր մեծ մտածողները:

Գիտատեխնիկական առաջընթացի ներկա ժամանակաշրջանը, որը առաջ է բերել բնության հավասարակշռության աննախադեպ խախտումներ, կենսոլորտի հետագա զարգացումը կախման մեջ է դնում մարդուց: Այսօր, առավել քան երբևիցե, մարդկությանը անհրաժեշտ է ազատագրվել բնության ուժերի դեմ պայքարողի՝ բնության տիրակալի բարդույթից: Գիտնականների կարծիքով, էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը այն հիմնական ոլորտներն են, որով հնարավոր է փոխել մարդու կողմից բնության նկատմամբ այդպիսի մոտեցումը, և որի շնորհիվ մարդը կարող է հասնել աշխարհի կայուն զարգացման: Ժամանակակից աշխարհը ապրում է իր զարգացման ծանր շրջանը: Տեխնոկրատական քաղաքակրթությունը հակասությունների մեջ է մտել բնության օրենքների հետ՝ օգտագործելով բնությունը, մարդը գերազնահատել է կենսոլորտի հնարավորությունները՝ կորցրածը վերականգնելու առումով: Շրջակա միջավայրի վիճակի այդպիսի գիտակցումը գիտելիքների տարբեր բնագավառների մասնագետներին բերեց այն եզրակացության, որ էկոլոգիական ճգնաժամը ըստ էության, կրում է

աշխարհայացքային, հոգևոր-բարոյական բնույթ:Իսկ դա նշանակում է, որ էկոլոգիական աղետի վիճակից դուրս գալու առաջին պայմանը սովորողների մոտ բնության անաչառության վերաբերյալ ունեցած պատկերացման և բնությունը, որպես զուտ կենսապահովման միջոց դիտարկելու արժեքային կողմնորոշման վերափոխումն է:

Այսօր ընտանիքի, նախադպրոցական հաստատությունների, դպրոցի խնդիրը պետք է լինի երեխայի գիտակցությանը հասցնել այն գաղափարը, որ յուրաքանչյուր մարդ բնության հետ կապված է անտեսանելի թելերով և լրիվ կախված է նրանից ոչ միայն կենսաբանական, այլև հոգևոր առումով և պետք է նրանից ընդօրինակի ներդաշնակությունը, ռիթմը, համաչափությունը, նպատակահարմարությունը, բարությունը և այլն, որպեսզի նրանք գիտակցեն, որ իրենցից յուրաքանչյուրը բնության մի մասնիկ է և պետք է ենթարկվի այն կարգ ու կանոնին, որը տիրում է բնության մեջ: Շրջակա միջավայրը բոլոր մարդկանց հոգածության առարկան պետք է լինի, և նրա բարեհաջող վերականգնման համար բոլորը անձնական պատասխանատվություն են կրում:Սովորողների մեջ շրջակա աշխարհի հետ փոխհարաբերության կուլտուրայի պատվաստման գործում գլխավոր դերը պատկանում է դաստիարակությանը, որն ապահովում է անձի հոգևոր-բարոյական հասունացումը՝ նպաստելով նրա՝ բնության հետ ունեցած հարաբերությունների ներդաշնակությունը և որոշում հասարակության սոցիալ-մշակութային զարգացման հեռանկարները: Էկոլոգիական դաստիարակությունը չի կարող կիրառվել սոցիալ-մշակութային տեսանկյունից դուրս, քանի որ մարդու փոխգործունեությունը բնության և սոցիալական միջավայրի հետ միշտարտացույցում է մշակույթի այն տեսակը, որի կրողը նա է: Ահա թե ինչու առանց բնօգտագործման (մշակույթի, կուլտուրայի) փոփոխության չի կարելի սպասել կենսոլորտում դրական փոփոխությունների: Մշակույթը դա մարդու կենցաղի այն բնագավառն է, որտեղ պետք է փնտրել էկոլոգիական հիմնախնդիրների պատասխանները, քանի որ նրա հիմնավորման մեջ է ընկած բնության իմաստավորման արժեքները:

Դաստիարակության հիմնական գործառույթը կայանում է նրանում, որ աճող սերնդին փոխանցի մշակութային այն արժեքները, որոնք կուտակվել են նախորդ սերունդների կողմից և մասնակցությունը յուրաքանչյուրի մշակութային փորձի ձևավորմանը, որը էկոլոգիական իմաստով հասունացնում է անձի շրջակա բնական և սոցիալական միջավայրի հետ ունեցած փոխհարաբերություններում՝ իմացական հուզագագացմունքային և նորմատիվային մակարդակներում: Արդյունքում՝ դաստիարակության օբյեկտը՝ անձը, բնօգտագործողի իր դիրքորոշումը փոխում է բնապահպանական դիրքորոշման՝ հաղթահարելով այն բարդույթը, որ

կողմնորոշված է մարդու՝ բնության վրա ունեցած մեծ ազդեցությամբ: Գիտականների մեկ ուրիշ խումբ էկոլոգիական դաստիարակության հիմնական նպատակը դիտում է որպես անձի էկոլոգիական գիտակցության և մտածողության, էկոլոգիական կուլտուրայի, բնության նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունքի զարգացում, ինչպես նաև բնօգտագործման գործնական փորձի ձևավորում և տեղակայություն, ճիշտ որոշումների ընդունում, որը և կնպաստի մարդկանց առողջ կենցաղի կայուն սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը, երկրի էկոլոգիական անվտանգությանը: Ա.Ա. Վերբիցկին էկոլոգիական կրթություն ասելով հասկանում է մարդու կողմից էկոլոգիական կուլտուրայի յուրացում դաստիարակություն և ինքնակրթության միջոցով, ինչպես նաև կենցաղային և աշխատանքային գործունեության շրջանակներում: Իսկ անընդմեջ էկոլոգիական կրթության նպատակը նա համարում է էկոլոգիական կուլտուրայի հարստացումը ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Մենք գտնում ենք, որ էկոլոգիական դաստիարակությունը ավագ սերնդի կողմից դաստիարակության, կրթության, բարոյական որակների ու հոգևոր այլ արժեքների փոխանցում է, նրանց մեջ ձևավորելու բնության նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունք, բնօգտագործման կարողությունների ու հմտությունների ձևավորման առողջ կենսաձևի մշակման նպատակով: Էկոլոգիական դաստիարակության հիմնական նպատակը դառնում է բնության նկատմամբ արժեքային ճիշտ կողմնորոշումների, բնապահպանական ընդունակությունների, պատասխանատու վերաբերմունքի, բնության մեջ ճիշտ վարքագծի ունակությունների դրսևորումը և էկոլոգիական կուլտուրայի ձևավորումը: Այսինքն՝ էկոլոգիական դաստիարակություն ասելով հասկանում են անձի ուսուցման, դաստիարակության և զարգացման գործընթացների ամբողջական միասնությունը, որը նպատակաուղղված է աճող սերնդի էկոլոգիական կուլտուրայի և աշխարհայացքի ձևավորմանը:

«Էկոլոգիական գիտակցություն», «էկոլոգիական մտածողություն», «էկոլոգիական կուլտուրա» հասկացությունները նոր են և դեռևս ձևավորման ընթացքի մեջ են, որոնք խնդրառում են նոր բացատրություններ: Էկոլոգիական կուլտուրան, որպես դաստիարակության հետևանք, չպետք է ընկալել որպես զուտ արտաքին ներգործություն: Էկոլոգիական կուլտուրայի տիրապետող մարդը տարբերվում է բնության հետ ներդաշնակության հասնելու ոչ միայն իր արտաքին աշխարհով, այլև իր ներքին աշխարհով: Այսօր, երբ բազմաթիվ գործոնների ազդեցության հետևանքով կորչում են բարոյական շատ արժեքներ, և հասարակությունը կարիք է զգում իսկական արժեքների, պետք է հենվել բնահարմարության, ճշմարիտ արժեքների գերակայության վրա, որով կարելի է որոշել իսկական էկոլոգիական

կուլտուրա ունեցող անձին: Միայն կուլտուրայի միջոցով է հնարավոր մարդկանց գործունեության համապատասխանեցումը կենսոլորտի և կյանքի սոցիալական օրենքներին: Էկոլոգիական կուլտուրա ունեցող մարդը առաջին հերթին հասնում է ներդաշնակության ինչպես իր ներաշխարհի, այնպես էլ արտաքին աշխարհի հետ: Ավագ դպրոցական տարիքում այդ ունակությունը ձևավորվում է հիմնական հատուկ գիտելիքների, հուզական ոլորտի և էկոլոգիական գործունեության կարողությունների զարգացման հաշվին: Մարդուն շրջապատող աշխարհը բազմաձև և բազմադեմ է, դա ոչ միայն բնական և սոցիալական աշխարհն է, այլ արվեստի, տեղեկատվության, տեխնիկայի, բարձր տեխնոլոգիաների, բառերի աշխարհն է: Այդ աշխարհներից յուրաքանչյուրի հետ ավագ դպրոցականը այնպիսի հարաբերություններ պետք է ստեղծի, որոնք նրան հնարավորություն կտան՝ ներդաշնակ ապրելու դրանց հետ: Հաճախ այդ հարաբերությունները տարերային են, և այդ ժամանակ դերահասը դասեր է առնում դասից՝ հաղթահարելով սեփական սխալները: Կարելի է ասել ավագ դպրոցականները մարդկանց, բնության հետ շփվելու դասեր են առնում ծնողներից, ուսուցիչներից, որոնք փոխանցում են իրենց կենսափորձը: Սակայն հաճախ ավագ սերնդի էկոլոգիական արժեքների փորձը միշտ չէ, որ համապատասխանում է նոր ժամանակի պահանջներին: Չե՞ որ շատ սերունդներ դաստիարակվել են բնության նվաճողի, սպառողի ոգով: Էկոլոգիական դաստիարակության պրակտիկան ցույց է տալիս, որ ավագ դպրոցականների էկոլոգիական գիտելիքների ձևավորումը իրականացվում է կենսաբանության, քիմիայի և աշխարհագրության դասերին:

Հայ դպրոցներում էկոլոգիական կրթությունը և դաստիարակությունը գտնվում են բավարար վիճակում: Մարդու ներթափանցումն ինքնակարգավորվող կենսոլորտի համակարգի մեջ, որը ձևավորվել է միլիոնավոր տարիների ընթացքում, նրանից առանձնահատուկ գիտելիքներ, զգուշություն, շրջակա միջավայրի անվտանգությունը երաշխավորող կանխատեսման բարձր հնարավորություններ է պահանջում: Ահա թե ինչու էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության հետագա խթանումը, վերջինիս տեսական նոր մակարդակի բարձրացումն օրվա հրամայական է դառնում: Կարելի է ասել, որ էկոլոգիական դաստիարակությունն ու կրթությունը մարդուն մարդկայնացնելու, նրան ինքն իրենից փրկելու, անասնական բնազդներից՝ սպանելու, ավերելու, կույր մոլուցքներից ազատագրելու նպատակ է հետապնդում: Էկոլոգիական դաստիարակությունը, որպես պարտադիր պայման, ելնում է տվյալ ազգային հանրության, կրոնկրետ դեպքում՝ հայ ժողովրդի տարածաշրջանային-էկոլոգիական, ազգային-էթնիկական, մշակութային առանձնահատկություններից ու հոգեկերտվածքից:

3. Էկոլոգիական վարքագծի ձևավորումը դպրոցականների մոտ

Սովորողների, ընդհանրապես մարդու էկոլոգիական կուլտուրան նրա՝ բնության նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքի պատասխանատվությունն է: Այն իրականություն դարձնելու համար դպրոցից, ընտանիքից, ողջ հասարակությունից պահանջվում է սովորողների հետ տանել ամենօրյա նպատակաուղղված աշխատանք: Առաջին հերթին նրանց զինել համապատասխան գիտելիքներով: Օրինակ՝ գիտելիքներ՝ բնության և հասարակության կապի, գիտելիքներ՝ բնության գոյության անհրաժեշտության, գիտելիքներ՝ բնության հավասարակշռության պահպանության, գիտելիքներ՝ էկոլոգիական արժեքների, գիտելիքներ՝ բնությունից օգտվելու և բնությունը պահպանելու, բնական ռեսուրսների օգտագործման, բնական աղետների, էկոլոգիական լուսավորության և այլնի մասին: Այդ աշխատանքը կարող են կատարել կենսաբանության, աշխարհագրության, քիմիայի, ֆիզիկայի, ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչները, ընդհանրապես ողջ մանկավարժական կոլեկտիվը: Բնության հավասարակշռության պահպանության համար դպրոցականներն ամենուրեք պետք է պահպանեն առողջապահական մաքրություն. չաղտոտեն գետերը, լճերը, աղբյուրները, հողերը, մթնոլորտը, շրջակա միջավայրը, չկտրեն մատղաշ ծառերը, այգիները, անտառներում կրակ չվառեն և այլն: Ներկայումս խիստ անհրաժեշտ է դպրոցներում ունենալ հողերի, գետերի, լճերի մաքրությունը, բուսական, կենդանական աշխարհը պահպանող ջոկատները... Եվ յուրաքանչյուր ուս-տարի դպրոցների ղեկավարությանը ներկայացնել գրավոր հաշվետվություն՝ այդ ուղղությամբ իրենց կատարած աշխատանքների մասին:

Հասարակության զարգացման առաջընթացը ավելի ու ավելի նեժ մասշտաբով է վերափոխում բնությունը, մեծացնում մարդու իշխանությունը վերջինիս նկատմամբ: Սակայն միշտ չէ, որ նվաճելով բնությունը՝ մարդը մտահոգվում է դրա բացասական հետևանքներով, որոնք առայժմ մեծ չափերի են հասել: Դեռևս 70-ական թվականներին Էնգելսը կանխագուշակում էր. «Շատ էլ չիրապուրվենք բնության նկատմամբ մեր տարած հաղթանակներով: Յուրաքանչյուր այդպիսի տարած

հաղթանակի համար նա մեզնից վրեժխնդիր է լինում: Այդ հաղթանակից յուրաքանչյուրը, առաջին հերթին, ունենում է այն հետևանքները, որ մենք նկատի ենք առել, բայց երկրորդ ու երրորդ հերթին ունենում է միանգամայն այլ, չնախատեսված հետևանքներ, որոնք շատ հաճախ ոչնչացնում են առաջինների նշանակությունը... Եվ այսպես յուրաքանչյուր քայլափոխում փաստերը մեզ հիշեցնում են, որ մենք ամենևին էլ բնության վրա չենք իշխում այնպես, ինչպես նվաճողն է իշխում օտար ժողովրդի վրա...»:

Ոռոգելով անապատները, չորացնելով ճահիճները, փոխելով գետերի հոսանքը, մարդը փոխում է նաև կյանքի կլիմայական պայմանները: Կլիմայի վրա անուղղակի ազդեցություն է թողնում նաև արտադրությունը, քանի որ նավթի, ածխի ու տորֆի այրման ժամանակ տարեկան մթնոլորտ է բարձրանում մոտ 1.5 միլիարդ տոննա ածխածին, իսկ օդում ածխածնի պարունակությունից է կախված երկրի մակերեսի ջերմությունը: Օդը, գետերը, ծովերը գնալով ավելի մեծ չափերով են աղտոտվում, հողը թունավորվում է քիմիկատներով, անտառներն ու կենդանական աշխարհը կործանվում են մոնոպոլյաների տիրապետության հետևանքով: Արդյունաբերական ձեռնարկությունները գետերը, լճերն ու ծովերն են թափում հարյուրհազարավոր տոննա քիմիական զանազան նյութեր ու նավթամթերքներ: Դրա հետևանքով ջրերը աստիճանաբար կորցնում են թթվածինը, որը հանգեցնում է կենդանական աշխարհի ոչնչացմանը: Օդի, ջրի աղտոտվելը, արդյունաբերական մնացուկները, ռադիոակտիվ նյութերն ու այլ նյութեր սպառնալիք են ստեղծում մարդու գոյության համար: Մարդը պետք է ապրի բնության հետ լիակատար համաձայնության և համերաշխության մեջ, պետք է զգուշանա բնության չափազանց լիակատար և ամբողջական վերափոխումից և օգտագործումից, քանի որ դա կարող է հետագայում բացասաբար անդրադարձալ նրա էկոլոգիայի վրա: Յուրաքանչյուր մարդ պատասխանատվություն է կրում բնության պահպանման համար, քանի որ ամեն մեկը իր հնարավորությունների և ուժերի սահմաններում կարող է աջակցել բնության թեկուզ շատ աննշան մի անկյան պահպանմանը և բազմացմանը: Վերջին հաշվով մարդկանց անհատական ջանքերի գումարից է կախված բնության պահպանումը և մարդու գոյության համար բնական միջավայրի ապահովումը: Իրավացի է ասված, որ մարդու համար բնությունը և արհեստանոց է, և տաճար, իսկ մարդը նրանում և ակտիվ աշխատավոր է, և հրապուրված պաշտող: Նվաճելով բնությունը մարդը պետք է ամեն կերպ ձգտի ոչ թե ոչնչացնել բնությունը, այլ իրականացնել մարդկության երազանքը՝ լիակատար ներդաշնակության մեջ մտնել բնության հետ:

Գյոթեն ասել է. «Բնությունը չի սիրում կատակներ, այն միշտ ճշմարիտ է, միշտ լուրջ, նա միշտ ճիշտ է, սխալները և թյուրիմասծությունները գալիս են մարդուց»:

Բնութագրելով մարդու հարաբերությունը բնության նկատմամբ, մարդկանց նկատմամբ, ինքն իր նկարմամբ՝ հետազոտողները հատուկ նշել են, որ էկոլոգիական կուլտուրա, գիտակցություն, զգացմունքներ և վարքագիծ ունեցող մարդկանց մոտ կա ներդաշնակություն, իսկ նրանց վերաբերմունքը շրջակա միջավայրի նկատմամբ ներծծված է մարդասիրությամբ:

Դպրոցականների էկոլոգիական կուլտուրայի էությունը վերլուծելիս պետք է առաջնորդվել նրանով, որ այն հանդիսանում է մարդկային կուլտուրայի տեսակետներից մեկը: Ժամանակակից գիտական գրականության մեջ «կուլտուրա» հասկացությունը ընդունվում է որպես մարդու գոյության, կենսագործունեության միջոց: Ղա նշանակում է, որ էկոլոգիական կուլտուրան մարդու գոյության միջոց է, նրա կենցաղը՝ էկոլոգիական առումով: Վ.Վ. Մատվեևի կողմից կուլտուրայի տեսակետի դասակարգումը ցույց է տալիս, որ էկոլոգիական կուլտուրան ունի այն էական գծերը, որն ունի կուլտուրան ընդհանրապես՝ որպես սոցիալական երևույթ, միևնույն ժամանակ այն համարվում է անձի ինտեգրալ բնութագիրը: Էկոլոգիական կուլտուրան, ինչպես և կուլտուրայի այլ տեսակները, իրենից ներկայացնում է նյութական և հոգևոր արժեքների հանրագումար՝ մարդու կողմից էկոլոգիական կրթության բնագավառում ստեղծված գիտելիքների, կարողությունների համակարգ: Այլ հեղինակների կարծիքով (Ա.Ն. Ջախլեբնի, Վ.Դ. Բոնդարենկո), «էկոլոգիական կուլտուրան հանդես է գալիս որպես անձի ամբողջական որակներից մեկը, որը պայմանավորում է նրա կենսագործունեության ուղղվածությունը:

Էկոլոգիական կուլտուրայի բնութագրման համար՝ որպես անձի ընդհանուր կուլտուրայի բաղադրամաս, կարևոր նշանակություն ունեն դպրոցականների էկոլոգիական կուլտուրայի դաստիարակման հայեցակարգերը՝ մշակված Մ.Դ. Լիխաչովի, Լ.Թ. Ասատրյանի, Փ.Ա. Սարգսյանի և այլոց կողմից, ըստ որի՝ էկոլոգիական կուլտուրան անձնավորության նորագոյացումներից է, որը ծնվում ու զարգանում է կենսագործունեության դրդապատճառային, մտածողության և հուզական ոլորտում: Ելնելով «էկոլոգիական կուլտուրա» հասկացության տարբեր բնութագրումներից՝ մենք գտնում ենք, որ էկոլոգիական կուլտուրայի հիմքը համարվում է անձի էկոլոգիական ուղղվածությունը և նրա հասարակական կուլտուրայի մի մասը: Այն իրենից ներկայացնում է ամբողջական համակարգ, որը բաղկացած է հետևյալ փոխկապակցված տարրերից.

- գիտելիքների համակարգ (բնագիտական, արժեքային, գործնական),

- էկոլոգիական գիտակցություն,
- համոզմունքների համակարգ, որը արտացոլում է էկոլոգիական կուլտուրայի աշխարհայացքային մակարդակը,
- գործնական կարողությունների և հմտությունների համակարգը,
- էկոլոգիական վարքագծի կուլտուրա:

Ղա նշանակում է նրանց մոտ խնայողապաշտպանական վերաբերմունք դաստիարակել բնության նկատմամբ, գաղափար տալ նրանց բնության պահպանման անհրաժեշտության և հարստացման մասին: Հանրապետական դպրոցի առջև խնդիր է դրված հաղթահարել էկոլոգիական դաստիարակության բնագավառում տեղ գտած թերությունները, որպեսզի աճող աերունդը սովորի բնության հետ ապրել ներդաշնակ: Առաջնահերթ հարցը այս խնդրում վերաբերում է բնության նկատմամբ գիտական գիտելիքների ձերքերման հարցին, բնությունը միասնության և բազմատեսակության մեջ տեսնելու հարցին: Այս ամենին հասնելու համար սովորողների մոտ պետք է դաստիարակել հայրենասիրության, հուզականության, ապրումակցական, կարեկցանքի գեղեցիկը զգալու զգացմունքներ՝ նրանց հոգեկան ներաշխարհի վրա ներազդելու միջոցով:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ էկոլոգիական դաստիարակությունը դարձող կարևոր խնդիրներից մեկն է, որը ձևավորում է բարոյական մշակույթը և անխուսափելիորեն անդրադառնում է անհատի բնապահպանական կրթության վրա: Այն նաև խթան է հանդիսանում էկոլոգիական գիտակցության զարգացման համար: Էկոլոգիական դաստիարակությունը չափանիշ է համարվում մարդու գործնական և հոգատար վերաբերմունքը շրջակա միջավայրի նկատմամբ և այդ վերաբերմունքի համապատասխանեցումը հասարակական նորմերին:

Հայաստանում առկա էկոլոգիական խնդիրները հասնում են մեծ չափերի: Որպես օրինակ բերենք այն փաստը, որ ընդհանուր տվյալներով յուրաքանչյուր մարդու հասնում է շատ քիչ կանաչ տարածք: Այդ տարածքները ոմանք օգտագործում են սեփական նպատակների համար, հաշվի չառնելով դրա հետագա վտանգավորությունը: Ոչնչացնում են զբոսայգիները, դրանք դարձնելով սրճարաններ կամ զվարճանքի վայրեր:

Նպատակաուղղված մանկավարժական գործընթացի պայմաններում էկոլոգիապես դաստիարակված մարդու ձևավորումը ենթադրում է բնական և սոցիալական միջավայրի գործոնների մասին գիտական գիտելիքների օրգանական միասնություն: Մենք, այժմ ապրում են էկոլոգիական այնպիսի ժամանակաշրջանում, ուր ամեն պահի կարելի է սպասել էկոլոգիական աղետի: Դա գլոբալ խնդիր է և վերաբերում է բոլոր ազգերին:

Բնության պահպանության շահերը, մարդկության շահերը պահանջում են, որպեսզի մարդը գիտական մոտեցում, ամենօրյա հոգատարություն հանդես բերի բնության նկատմամբ, կշռադատի իր ամեն մի քայլը, որպեսզի ոչ այսօրվա, ոչ էլ ապագա սերունդները չզրկվեն բնության հրաշալիքներից, լիովին վայելեն նրա բարիքները: Բնությունը պահպանել, նշանակում է պահպանել մարդու գոյությունը, մեր մոլորակի վրա ստեղծել առողջության համար բարենպաստ պայմաններ, երաշխավորել մեր ու եկող սերունդների ներկան ու ապագան:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Կ.Վ. Գրիգորյան, Ա.Հ. Եսայան, Հ.Գ. Ժամհարյան <<Էկոլոգիայի և բնության պահպանության հիմունքներ>>
Ամիրջանյան Յու.Ա., Մանկավարժություն, Երևան, 2005թ.
2. Ասատրյան Լ.Թ., <<Էկոլոգիական դաստիարակության հիմունքները>>, Երևան
3. Հովսեփյան , Մարության , «Անձի էկոլոգիական կուլտուրա», Երևան, 2005թ.
4. Կարապետյան Ն.Զ. <<Էկոլոգիական կրթություն>> 2012թ.
5. Ամիրջանյան Յու.Ա., Մանկավարժություն, Երևան, 2005թ
6. Մարության Ռ., Հովսեփյան Ա., <<Անձի էկոլոգիական կուլտուրան>>